

Az első tiszti század szegedi megalakulásának körülményei ^[1]

„Mi, ellenforradalmárok, Szegedre érve, az ellenséges megszállás minden szégyenét elfeledve, egyszerre lelkesedni kezdtünk a franciákért, sőt természetesnek találtuk és tőlük vártuk azt, hogy minket segíteni fognak szervezkedésünkben és keresztény nemzeti terveink és céljaink megvalósításában. Hogy mennyire voltunk mi naivak ezen elképzeléseinkben, és hogy mennyire vezettek minket az antant ágensek és a megszálló csapatok parancsnokai az orrunknál fogva, az majd kitéunik a továbbiakból.” (Prónay Pál)

Bevezető:

Magyarországon az első világháború után politikai balratolódás figyelhető meg, ami a hadsereget is mélyen érintette.[1] Gróf Károlyi Mihály[2] kormányának leszerelésre irányuló törekvése következtében a szomszédos országok hadseregei az ország nagy részét elfoglalták. A baloldal előretörésének egyértelmű bizonyítéka volt, hogy 1918 decemberében az akkori hadügyminisztert, Bartha Albertet[3] az egyre nagyobb hatalommal rendelkező katonatanács kommunistákhoz húzó szociáldemokrata elnöke, Pogány József[4] buktatta meg. Pár héttel később a balratolódást fékezni, majd visszafordítani igyekvő gróf Festetics Sándor[5] is megbukott.

Az ún. Vix-jegyzék 1919. március 20-i átadása után Károlyi polgári demokratikus rendszere is távozni kényszerült, és a kormányzást a Kun Béla vezette kommunisták vették át a baloldali szocialistákkal karöltve. 1919. március 21-től az orosz mintát követve tanácsrendszer jött létre az ország idegen csapatok által meg nem szállt területeken.

A konzervatív politikusok a „vörösök” által uralt területről elmenekültek, és igyekeztek ellenforradalmi szervezeteket létrehozni. Így jött létre Bécsben az Antibolsevista Comité (ABC), amelynek vezetője gróf Bethlen István[6] volt. Grazban Szmracsányi György[7] irányította az emigráns magyar politikusok szervezkedését. Ugyanez a szerep jutott a francia csapatok által megszállt Szegeden az egykori főispánnak, Kelemen Bélának[8]. Ő volt az, aki Gömbös Gyula[9] érkezése után, április végén megalakította a szegedi ABC-t. Ez a szervezet fenntartotta a kapcsolatot a Bethlen által irányított bécsi organizációval, és annak mindenben alávetette magát.

Gömbös Gyula / fényképész: Szenes Adolf
Forrás: OSZK MEK

Pár nappal később, május 5-én Aradon *gróf Károlyi Gyula*^[10] létrehozta ellenforradalmi kormányát. A román megszállás miatt nem maradhattak a városban, ezért igyekeztek vasúttal Szegedre jutni. Azonban a kabinet több tagját – a miniszterelnökkel együtt – a románok május 9-én Mezőhegyesen internálták, és csak 23-án engedték szabadon. Károlyi Gyula kormánya aradi és temesvári polgárokból állt. Utóbbiakat elkerülte a románok akciója, mert Temesvár akkor még szerb megszállás alatt volt, akik nem gördítettek akadályt a helyi kormánytagok Szegedre utazása elé.

Végül Károlyi Gyula a megérkezése után, 1919. május 31-én alakította meg az új ellenforradalmi kormányt Szegeden, amelynek a működése elé a helyi baloldali, elsősorban szociáldemokrata politikusok igyekeztek akadályokat gördíteni, mert már a kabinet összeállítását sem találták megfelelőnek. Ezt a véleményt a megszálló franciák is osztották, akik Károlyi Gyula kormányát túlságosan konzervatívnak, nacionalistának és germanofilnek tartották.

Horthy Miklós 1919-ben

Ennek következtében Károlyi június 6-án átalakította a kormányát, de ez sem volt megfelelő a franciák számára, ezért ezt a kabinetet július 12-én egy liberálisabb kormányzat váltotta *Pattantyús Ábrahám Dezső*[11] irányításával. A Károlyi-kormányban hadügyminiszteri pozíciót viselő *Horthy Miklós* altengernagy július 13-án a nemzeti hadsereg fővezére lett. Ezzel saját személyét és egyben a hadsereget is kivonta az új kabinet hatásköréből, ami ezzel hamarosan a politikai súlytalanság állapotába került. Ezért a tanácskormány bukása után jelentős szerep nem is jutott neki. Augusztus 12-én a kormánytagok többsége a románok által megszállt Budapestre ment, hogy részt vehessen *Friedrich István*[12] augusztus 6-án alakított kormányának újáalakításában, amire 15-én került sor. Ábrahám szegedi kormányának adminisztratív működése augusztus 19-én ért véget.

A szegedi Antibolszevista Comité a bécsi ABC küldöttje, Gömbös Gyula vezérkari százados érkezésének másnapján, 1919. április 25-én alakult meg. A nemzeti hadsereg szervezése is ezekben a napokban kezdődött a helyi tisztek: *Szombathelyi Béla*[13] alezredes, *Dobokay Béla* őrnagy, báró *Heim Géza* főhadnagy, valamint Gömbös irányításával.[14] A „nemzeti érzelmű” katonai vezetők ekkor már élesen szembehelyezkedtek a szegedi katonai kerület parancsnokával, *Tabódy Zsolttal*[15] ezredessel, aki késznek mutatkozott a tanácskormány intézkedéseinek végrehajtására. Tabódy és Dobokay között a viszony már március 29-én kiéleződött, kettejük vitája a rangjelzések viselésében csúcsosodott ki. Április 30-án Szombathelyi alezredes, a kerületi parancsnok-helyettes Tabódynak szegezte a kérdést: valljon színt arról, hogy milyen politikai irányt követ. Az ezredes nem nyilatkozott, és felszólította az őt nem támogató tiszteket a parancsnokság elhagyására. Ennek következtében a tisztikar nagy része elvonult Szombathelyivel, aki kijelentette, hogy Tabódyval ellentétben a tisztí rangjelzések megtartása mellett foglal állást. Az eseményekről Szombathelyi és Dobokay értesítette az Újszegeden tartózkodó *Henri de Gondrecourt* tábornokot[16] és Szeged város francia parancsnokát, *Betrix* ezredest.[17] A történetek után a Szombathelyit támogató katonatisztek elhatározták az általuk nem megbízhatónak vélt, a tanácskormányhoz húzó tisztek, altisztek és legénység lefegyverzését. A május 6-ra tervezett akciót a franciák nem támogatták, mégis május 7-én a lefegyverzés és az átszervezés tervszerűen, ellenállás nélkül megtörtént. A megmaradt legénység letette az esküt a nemzeti zászlóra. **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)**

A Nemzeti Hadsereg bevonulása Budapestre, 1919

Valójában ez a nap, tehát 1919. május 6-a tekinthető az újonnan szerveződő magyar nemzeti hadsereg „születésnapjának”. Bár az eredeti elnevezés *magyar nemzeti gárda* volt, és csak a szegedi kormány megalakulása után – mikor már sok menekült katona tartózkodott a városban – kapta az alakuló egység a gárda helyett a *hadsereg* elnevezést. Ezzel próbálták a szervezők azt sugallni, hogy az egész magyar nemzet hadseregéről van szó. Olyan katonaságról, amelyben mindenki szolgálhat, aki a keresztény-keresztény nemzeti eszmét vallja. Az alakulatot a Vörös Hadsereg leküzdésére, a törvényes rend és biztonság helyreállítása céljából állították fel. Saját meghatározásuk szerint a nemzetet kívánták szolgálni, és a nemzeti kormány honvédelmi rendfenntartó eszközeként szerettek volna működni. Az új hadsereg pártterdek nem képviselhetett, tagjai nem vehettek részt a politikai pártok működésében. Az egység az általános védkötelezettség alapján nyert kiegészítést. A szolgálat anyagi előnyökkel nem járt, hiszen azt hazafias és erkölcsi kötelességnek tekintették. A tisztek és altisztek hordták a rangjelzéseiket és a kitüntéseiket. A hadseregben a szolgálati rendet a honvédség szabályai szerint biztosították az 1918. október 31. előtti katonai szervezet mielőbbi helyreállításának igényével. A katonákat kötelezték nemzetiszínű kokárda és szalag viselésére a sapkán, illetve a zubbonyon. Az új hadsereg alakulatait önálló zászlóaljakra, huszárszázadokra és útegekbe szervezték. A nemzeti hadsereg első egységei a *szegedi* elnevezést vették fel, mivel ott alakultak meg. Tagjai csak olyan megbízható tisztek és altisztek lehettek, akik nem lépték át 50. életévüket és 1918. október 31-én tényleges szolgálatot teljesítettek, a csapattestek állományában legalább 12 havi arcvonalbeli vagy vezérkari szolgálatot végeztek, vagy a világháborúban megsebesültek. A nem katonaiállományú tisztelnél és a tisztviselőknél csak az 1918. október 31-i dátumot vették figyelembe. Az egyes fegyvernemekhez való beosztás tekintetében az 1919. március 22-ig közzétett előléptetések utáni rangviszonyok voltak mérvadások. A hivatásos tisztek által alkotott kereteket elsősorban önként jelentkező tisztek és a legénység által kellett kiegészíteni, akik az ellátáson kívül egyéb anyagi előnyökből nem részesültek. Az idősebb korosztályok behívását arra az esetre tervezték, ha az önként jelentkezők száma a tervbe vett keret felállításához elégtelennek bizonyulna. A szervezést a szegedi kerületi parancsnokság a hadügyminisztérium által kiadott utasítások szerint végezte. A végrehajtás tekintetében az alábbi időszakokat határozták meg: előkészítés, előnyomulás, a Tanácsköztársaság bukása utáni pacifikáló és hadseregalkotási munkálatok. Elsőként Szegeden, a megindítandó hadműveletek kiindulási pontján szerveztek egy különítményt három-négyzászlóaljból, egy lovas századból, egy-két útegből, egy árkász-, egy repülőszázadból és a szükséges vonalrészekből. Ez az egység 1919. június 8-án alakult meg a magyar nemzeti hadsereg I. hadművelési csoportjaként *Bernátsky Kornél*[18] tábornok parancsnoksága alatt. Vezérkari főnöke *Shvoy Kálmán*[19] őrnagy lett. A szervezést Bernátsky tábornok a szegedi katonai kerületi parancsnoksággal egyetértésben intézte, annak 4/1919. számú rendelete alapján.[20]

Tabódy leváltása után a kerületi parancsnok Szombathelyi Béla alezredes, vezérkari főnöke Dobokay Béla őrnagy lett. Az előnyomulási terv alapján Bernátsky különítményét a demarkációs vonaltól északra, a francia csapatok sorába osztották be. Az akció megkezdése előtt repülőknél kellett vinni a kormányzóbizottság üzenetét a Dunántúlra, a Duna-Tisza közé, Debrecen vidékére és Budapestre, felszólítva a lakosságot a csatlakozásra. A fronton szolgáló vörös hadseregrészeknek és a vörös katonai hatóságoknak az antant hadműveleti tervének megfelelő utasítást kellett kapniuk. A terv szerint az előnyomulás sikerét a közigazgatás, a csendőri szolgálat, a hadseregszervezés és a Bernátsky egységével vonuló polgári biztosok foganatosítják. Az alakulatot Kiskunfélegyháza és Kecskemétre érve az adott helyzet szerint kiegészítik. Feladatai közé tartozott a megbízhatatlannak minősített egyének lefegyverzése, a hadianyagok összegyűjtése és a helyi őrségek szervezése. Budapestet katonailag körbe kellett zárnia lefegyverzés biztosításáért. A fővárosban összegyűjtött hadianyagot a terv szerint Örkényben és Hajmáskéren kellett összegyűjteni. A tanácskormány bukása után az ország vezetését a kormányzóbizottság veszi át. Ezután új katonai kerületeket állítanak fel, melyeknek vezetői, a magasabb rangú és erősebb tiszték közül kerülnek ki. Feladatuk a lefegyverzés keresztülvitele, a karhatalom megszervezése és a kerület pacifikálása. **(Lásd a 2. számú dokumentumot!)**

Június végén, a Tanácsköztársaság közeledő bukásának reményében készült el a szegedi hadügyminisztériumban Magyarország katonai és politikai beosztásának térképe, amely a tanácskormány által uralt terület pacifikálásáról szólt. A Dunántúlt, a Duna-Tisza között és az Északi-középhegységet magában foglaló térkép hat római számmal ellátott kerületre volt felosztva. Ezek központjai a következők voltak: Szombathely, Veszprém, Dombóvár, Budapest, Kiskunfélegyháza, Eger, a csehszlovák, délszláv és román megszállás alatt álló területek ebben a beosztásban nem szerepeltek, és a francia megszállású Szeged sem játszott komoly szerepet, hiszen még kerületi központként sem jött számításba. A Tisza parti város a periferián helyezkedett el, így az V. kerület központja Kecskemét lehetett volna, de a szegedi hadügyminisztériumban úgy vélekedtek, hogy ezen a településen erős a baloldali személyek befolyása. Így lett a székhely Kiskunfélegyháza. A III. körzet centruma hasonló okok miatt lett Kaposvár helyett Dombóvár.[21] A felosztás hasonlított a Monarchiakori Magyarország csendőrségi és katonai beosztásához, de jóval kisebb területre terjedt ki, és apróbb egységekkel számolt. A hadügyminisztérium koncepciója szerint az alakuló hadsereg bázisát a hivatásos tiszték és altisztek, az önként jelentkezők, valamint az átpártolt csapatok alkották. A keretek az általános védkötelezettség alapján végrehajtott sorozás útján nyerték el a szükséges kiegészítést. Az 1918. október 31. előtti rendszabályokat tekintették mérvadónak, tehát a katonatanácsok intézményét megszüntetnek tekintették. A június elején készült tervet francia nyelvre lefordítva átadták Gondrecourt tábornok vezérkari főnökének, *Saint-Laumer* századosnak.[22]

A tervezet megszűlése előtt pár nappal, május 31-én gróf *Károlyi Gyula* megalakította az első szegedi kormányt, melynek tagjai nagyrészt a megszűnt aradi kabinet politikusai voltak, a bécsi ABC prominens tagjaival kiegészülve. Az új testület az aradihoz hasonlóan a Tanácsköztársaság ellenkormányaként működött. Hivatalos bemutatására június 2-án, hétfőn este szemezkelő esőben a szegedi Klauzál téren került sor. Előző este vonattal érkezett a császárvárosból az új külügyminiszter, gróf Telegdi Pál.[23] A bécsi ABC tagja. Az egykori főispán, a helyi ellenforradalmi erő vezére, Kelemen Béla lett a belügyminiszter. A hadügyi tárcát a kormányfó Horthy Miklós altengernagynak ajánlotta fel május 31-én. A katonák környezetében nagy népszerűségnek örvendő tengerésztiszt a választ egy hét múlva ígérte, addig visszavonult a románok által fenyegetett kenderesi birtokára. Az altengernagy végül igent mondott a felkérésre, és vállalta a hadügyminiszteri pozíció betöltését. Államtitkára Gömbös Gyula százados lett. Az új kabinetből is kihagyhatatlan volt kitűnő francia kapcsolatai miatt *Várjasy Lajos*,[24] aki ismét a kereskedelmi tárcát kapta. Azonban a konzervatív jobboldali nézeteket valló kabinetársak (Kelemen, Gömbös) nem bíztak a liberális Várjasyban, mint ahogy ő sem bennük. Ez a kölcsönös bizalmatlanság ellentétet szült a kormányzaton belül.[25]

Június 6-án került sor az egy hete működő kabinet átalakítására, ami elsősorban a szociáldemokrata érzelmű szegedi munkásság ellenállása miatt vált szükségessé, amely az általuk reakciónak tartott Kelemen belügyministerségét nem akarta elfogadni. Így az egykori főispán a jelentéktelenebb vallás- és közoktatásügyi miniszteri posztot kapta, a belügyminiszter pedig maga a kormányfó lett. Ezen a napon a kabinet még két fontos kinevezést eszközölt. Miután a miniszterelnök a kormány ülésén beszámolt *Bartal Aurél* Tolna megyei földbirtokos dunántúli ellenforradalmi szervezkedéssel kapcsolatos jelentéséről, kinevezte őt megyei főispán-kormánybiztossá és a helyi fegyveres erők ideiglenes parancsnokává. Ugyanígy megbízást kapott gróf *Somssich László* Somogy megyére vonatkozóan. A kinevezettek hivatalukat csak a Tanácsköztársaság bukása után foglalhatták el, de tevékenységük akkor is csak a két vármegye szerbek által meg nem szállt részére korlátozódott. A szegedi munkásság az átalakítás után sem fogadta el az új ellenkormányt, és hamarosan sztrájkot kezdeményezett. A franciák szintén fenntartásokkal kezelték az új kabinetet. Nehezményezték, hogy engedélyük nélkül tartották meg a Klauzál téri gyűlést, valamint a kormány összetételét még az átalakítás után is túlságosan németbarátnak tartották. Így a Szegeden gyűlekező jobboldali, kommunistaellenes politikuskor, katonák nem számíthattak az antant helyi erőinek támogatására, és szervezkedésük elé a szegedi munkásság is jelentős akadályokat gördített.[26] Ezt bizonyítja *Tirts Béla*[27] csendőrnagy belügyminisztériumnak küldött jelentése. Eszerint *Olejnyik József*, a szegedi vasutas szövetség elnöke június 16-án délután négy órára a munkásotthonba hívta a vasúti dolgozókat. Olejnyik az aktuális helyzet ismertetése után az általános sztrájk kimondását kezdeményezte. A munkásság követelte a Károlyi-kormány lemondását, a proletárdiktatúra újbóli kikiáltását, a politikai foglyok szabadon bocsátását, a gyűlékezési jog engedélyezését, a vasúti forgalom megindítását és a sajtószabadságot. Döntöttek arról, hogy amennyiben letartóztatják a vezetőket, kik veszik át a helyüket. A sztrájkot a fővárosból kezdeményezték, és Szabadka, Arad, valamint Temesvár munkássága már csatlakozott hozzá, végül a szegedi dolgozók is bekapcsolódtak a munkabeszüntetésről szóló felhíváshoz. **(Lásd a 3. számú dokumentumot!)**

A *Délmagyarország* című lap beszámolója szerint a gyűlés 15-én zajlott le, és a francia parancsnokság, tudomást szerezve a munkabeszüntetésről, olyképpen „húzta ki a méregfogát”, hogy biztosította a légszeszgyárban és a vízműtelepen a folyamatos munkavégzés zavartalanágát. Gondrecourt tábornok, az újonnan kinevezett városparancsnok megtiltotta a tüntetést, a felvonulást és a gyűlékezést, valamint megkövetelte, hogy a városban rend és nyugalom uralkodjon. Az általános sztrájk komolyabb eredmény nélkül június 24-én véget ért.[28] Ilyen körülmények között folyt tovább az új haderő szervezése.

Június folyamán a románok által megszállt területekről sok katonatiszt érkezett Szegedre, így számuk rövid idő alatt 2000-re nőtt. Nagy részüket ideiglenesen a 46. gyalogezredhez osztották be, és közbiztonsági szolgálatot teljesítettek. A kerületi parancsnokság a menekült tiszték számára június 10-én, a vasútállomáson egy fogadóállomást létesített.[29] a Mars-téri laktanyában pedig egy személygyűjtő állomás felállítását rendelte el. Ennek feladata a jelentkezésre utasított vagy bevonult katonák ideiglenes állományba vétele, nyilvántartása, illetve beosztás, foglalkoztatás, megbízhatóság szerinti kiválasztása volt. A gyűjtőállomás-parancsnokság katonai és közigazgatási osztályra tagozódott, utóbbi tiszti és legénységi alosztályra. A katonai osztály vezetője az egész személygyűjtő állomás parancsnoka volt, aki a magasabb rangú törzstisztek közül került ki, *Diendorfer Miksa*[30] és Szombathelyi Béla alezredesek alapján. A pozíciót *Emele Károly*[31] őrnagy, majd június 20-tól *Waldvogel József*[32] alezredes töltötte be. A katonai osztály a tiszteket fegyveremre való tekintet nélkül katonai karhatalmi osztágokba osztotta (szakasz, század, zászlóalj). Ezeket az egységeket az állomásparancsnokság utasításai szerint a 46. gyalogezred használatá felosztási célokra. Amikor a gyalogezred belüli zászlóaljok tiszti állományát kiegészítést nyert, akkor a létszám feletti tiszték ehhez a zászlóaljhoz és a személygyűjtő állomáshoz kerültek.[33]

A tiszti zászlóalj felállításáról a hadügyminisztérium június 29-én kelt, a szegedi magyar kerületi parancsnoksághoz intézett 598. számú rendelete szólt. Eszerint ebbe az alakulatba az állomáson lévő összes, egyéb beosztással nem bíró tisztet sorolták be, amely ezáltal egy helyhez nem kötött alakulatot képezett; a kerületi parancsnokságnak rendelték alá, és helyőrségi, valamint karhatalmi célokra alkalmazták, egyúttal a magyar nemzeti hadsereg tiszti személyi tartálékát képezte. A személygyűjtő állomás kebelében alakult tiszti zászlóalj augusztus elején kivált a Csongrád-csanádi 46. gyalogezredből, és egy önálló, hat századból álló alakulatot képezett Waldvogel József alezredes irányításával. Századparancsnokok: *Putz Jakab*, *Neu Gyula*, *Madary Antal*[34] és *Emele Károly* őrnagyok, *Ribiczey Andor* alezredes, *Pokormándy Tivadar* százados. Ehhez a tiszti zászlóaljhoz tartozott az első szegedi tiszti különítmény, amelynek parancsnoka *Prónay Pál* százados[35] volt.[36] Gömbös rendelkezése alapján ez a törzsszázad a tiszti zászlóalj 1. századát alkotta.[37] Waldvogel alezredes július 1-én kelt parancsa szerint Prónay alakulata a zászlóalj 4. századát képezte.[38]

Károlyi Gyula kormánya június elején határozta el egy tiszti különítmény létrehozását, amely a hadseregben belül működne, és az új ellenkormány tekintélyét lenne hivatott emelni. Parancsnoknak Prónay Pál huszárszázadost szemelték ki, aki 1919. június 1-én, vasárnap késő este érkezett Szegedre. Társaival együtt kalandos utat tett meg Bécsből a szerbek által megszállt déli területeken keresztül. Prónay már Budapesten rendkívül kellemetlenül érezte magát, amikor idegen katonákat látott. Saját bevallása szerint el tudott volna sülyedni szégyenében. Szegeden még több antant-katona tartózkodott, akik a megszálló francia hadsereg kötelékébe tartoztak. Nagy részük gyarmati, elsősorban szenegáli származású volt. Őket már más szemmel nézte, hiszen szövetségesként tekintett rájuk, akiknek a segítségével megdönthetik a Tanácsköztársaságot. A százados az antant-csapatok által megszállt városban hamar kapcsolatba lépett Károlyival, Kelemennel és Gömbössel. Pár nappal később a Szegedre visszatérő Horthival is tárgyalt Gömbös társaságában. A megbeszélések során Prónay beszámolt a tapasztalatairól, amelyeket a Tanácsköztársaság által uralt területeken szerzett. Szerinte komoly szervezkedés csak a vörösök által meg nem szállt területeken lehetséges: megbízható emberekkel és a vidéki gazdák segítségével a Dunántúlról előnyomulva lehetne megbuktatni a fennálló rendszert. **(Lásd a 4. számú dokumentumot!)**

A különítmény megalakítása már június első napjaiban megindult. Az egység szervezésében fontos szerepet játszottak Gömbös Gyula, *Kozma Miklós*,[39] *Görgey György*[40] és *Görgey József*[41] századosok, *Marton Béla*[42] és gróf *Crouy Péter*[43] főhadnagyk. Utóbbi 1919 tavaszán a *Bécsi Magyar Futár*[44] szerkesztőségében dolgozott,[45] s maga is tagja lett a tiszti századnak. Ennek az ellenforradalmi újságnak a szerkesztője Gömbös százados volt, aki kezdetben nagyon nehéz helyzetben érezte magát Szegeden, mivel ismeretlen volt a tisztikarban. A szegedi 46. gyalogezred tisztjei közül sokan féltékenyen nézték a náluk fiatalabb és alacsonyabb rangú százados működését. Akkor vált számára könnyebbé a helyzet, amikor megérkeztek az előbb említett tisztársai, akik tagjai voltak a MOVE-nak, melynek Gömbös 1919. január 19. óta az elnöki posztját betöltötte. Ezek a katonatisztek is felajánlották szolgálataikat az új kormánynak.[46]

Gömbös a következőket mondta Kelemennek az első tiszti alakulat létrejöttéről: „*És mert örökös intrikák voltak különösen Horthy és az én személyemet illetően, bajtársaim elhatározták, hogy azzal a kéréssel fordulnak a kormányhoz, engedjék meg egy gárdaszázadnak a megszervezését Prónay vezetés alatt. Én eleinte idegenkedtem e gondolatától, mert féltem attól, hogy a többi tiszt, aki nem a gárda tagja, apprehendál,[47] éppen azért csak többször megbeszélés után egyeztem bele abba, hogy egy törzsszázadot alakítsanak, tehát egy olyan alakulatot, melynek semmiféle privilégiuma nincs, amelynek minden egyes tagja, tekintet nélkül arra, hogy tiszt, legénységi szolgálatot fog végrehajtani. [...] A Prónay-század létesítése, amint az idő mutatja, bizony sokáig egyedüli biztosítéka volt a szegedi kormány tekintélyének és az intrikák megcsappanásának is.*”[48]

Prónay így emlékezett vissza az általa vezetett század megalakulására: „Nézetem szerint tehát nekünk elsősorban csakis megbízható csapatoknak – főleg tisztí különítményeknek a felállítására kell törekednünk. Ezek fogják majd a magját képezhetni a további fegyveres szervezkedésnek [...]. Horthy, valamint Gömbös, de [...] gróf Károlyi Gyula is helyeselték álláspontomat és egyszersmind meg is bíztak, hogy fogjak azonnal hozzá egy ilyen megbízható tisztí különítményi toborzásához, addig is, míg a franciától megkapjuk az engedélyt erre, valamint a szükséges felszerelést is elő tudjuk keríteni.”[49]

A Magyar Katona című kiadvány 1921. évi első száma így írta le az eseményt: „A megalakuláson résztvevők a törzsszázad parancsnokságára legalkalmasabbnak a jelenlevő Prónay Pál 13. huszárezredbeli kapitányt találták, akit egyéni rátermettsége, kiméltelen erélyessége, megalkuvást nem tűró hazaszeretete és nehéz harcokban az ellenséggel szemben bebizonyított hősiességére előre is kijelölt erre a történeti jelentőségű feladatra.”[50]

Az első tisztí századnak több névjegyzéke is fennmaradt a szegedi tartózkodás idejéből. A parancsnok június 1-én érkezett a városba, ez az időpont olvasható a neve mellett az első névjegyzékben. A Bécsből vele érkező tisztek neve után a következő nap dátuma szerepel. A településre özőnlő katonák közül 160-an kerültek be az első tisztí különítménybe. Egyes tisztek esetében az érkezésük időpontjából lehet következtetni arra, hogy a Tanácsköztársaság által uralt területek mely részéről jöttek Szegedre. Ugyanis többen az ellenforradalmi felkelések leverése után menekültek el a tartózkodási helyükről. A különítmény iratanyagában megtalálható az egységhez való csatlakozásuk pontos időpontja, amely – pár nap különbséggel – a Szegedre érkezésük dátumának felel meg. A század hivatalos megalakulásáralójában majd csak két héttel később került sor.[51]

A megbeszélések a Tisza-parton található Ónozó-féle vendéglőben folytak, majd június 14-én délután két óraker a Tisza szálló I. emeletén, a 44-es szobában alakult meg ténylegesen az első tisztí század.[52]

Prónay naplójában név szerint Gömböst, *Toókos Gyulát*,[53] *Görgey Györgyöt* és *Józsefet*, *Eckhardt Tibort*[54] és *Keresztes Ákost*[55] említi a találkozó résztvevőiként.[56] A tisztek közül végül *Giczey György*,[57] *Ranzenberger Viktor*,[58] *Vasska-Vrécser Ede*,[59] *Panajott József*[60] századosok, *Kertész János*,[61] *Jerney Viktor*,[62] *Kuthy Imre*,[63] *Stépán Ferenc*[64] és *György*,[65] *Fáber Rudolf*,[66] báró *Rohr István*[67] és a korábban említett gróf Crouy Péter lettek tagjaia különítménynek, de belépésük már a hivatalos megalakulás előtt megtörtént.[68]

Toókos Gyula százados, szármységét június 10-én jelentette Horthynak a törzsszázad felállítását, amely parancsait a hadügyminisztériumtól kapta, és a kerületi parancsnoksághoz nyert beosztást.[69]

Prónay a törzsszázad előírásait az 1919. június 28-én kelt, 26 pontból álló szabályzatban fektette le. Eszerint az egységhez csatlakozó tisztek kötelesek magukat alávetni a különítményben uralkodó rendnek. A század tagjai csapattisztek, katonatisztek, esetleg törzsaltisztek lehetnek, amennyiben feltétlen hívei gróf Károlyi Gyula kormányának, és azt kötelesek minden körülmények között megvédeni. Prónay csapata a szegedi katonai kerület alárendeltségébe került, de csak a hadügyminiszter rendelkezhetett felette, akinek parancsait minden tiszt köteles volt teljesíteni. A parancsnok megválogatta az embereit. Megkövetelte a legszigorúbb fegyelmet, a katonás magatartást, de ugyanakkor a harmonikus, pajtásias viselkedést is. Megtiltotta a politizálást, megkövetelte a legnagyobb titoktartást, a bátor fellépést és a tisztí becsület megóvását. A század tagjai – nem tekintve tisztí rangjukat – mindenféle katonai szolgálatok kötelesek voltak elvégezni. Maguk tartották rendben fegyverzetüket, ruházatukat és fekvőhelyüket. Mivel az állományt csak tisztek alkották, akiknek a rangjelzése és életkora különböző volt, a szolgálati terheket egyformán kellett viselniük. A fiataloktól megkövetelték az előzőeken és tiszteletű viselkedést az idősebbekkel szemben, a korosabbaktól pedig a „jóindulatú és pajtásias” bánásmódot ifjabb bajtársaik irányában. A század helységeiben a bentlakás kötelező volt. Este tíz óraker minden tisztnek a kaszármájába kellett vonulnia. Kimaradást éjjelig a szakaszparancsnokok, azon túl pedig csak a századparancsnok engedélyezhetett. Készültségnél vagy felkészültségnél csak a századparancsnok adhatott kivételes esetben engedélyt a laktanya elhagyására. A négy szakaszra osztott századra a bel- és külszolgálatot illetőleg a honvéd katonai, gyakorlati és szolgálati szabályzatok voltak érvényesek. A szakaszok rendjének fenntartásában annak parancsnokai voltak felelősek, akiket minden szakasztagnak támogatni kellett. Rendes körülmények között minden nap egy szakasz teljesített szolgálatot. A szolgálat délután egy óraker kezdődött, és 24 órán keresztül tartott. Az őrség hét emberből állt, állandóan a kaszármáj bejáratánál tartózkodott, és éjjel-nappal egy őrszemet járattott az épület előtt. Ellátta a telefonszolgálatot és őrizte a foglyokat. Az őrségparancsnok intézte a reggeli ébresztőt és a takarodót, valamint felelős volt az épület és az udvar tisztaságáért. A szolgálatban lévő szakaszparancsnok a századparancsnok mindenkeri helyetteseként funkcionált. Sürgősebb esetekben, ha idősebb szakaszparancsnok nem volt jelen, a készültség parancsnokaként ő intézkedett. Neki kellett kutató járőröket kiküldeni a kaszármáját körülvevő telkekre. Riadónál a gyülekező hely a laktanya volt.

A századnál rendszeresített segédtsízt feladata volt a létszám és a szolgálati lajstrom pontos vezetése. A raktáros tisztt felelt a kiadott felszerelésekért és ágyakért. Az ételmezési tisztt kezelte a század pénzeit és kimutatásait, vigyázott a konyha és az étkező tisztán tartására. Minden hónap végén lezárta a számadásokat. Neki volt alárendelve a kiszolgáló személyzet, ő osztotta be őket különféle munkálatokra.

A tisztí törzsszázad tagjai egymás között politikai vitákat nem folytathattak. Tilos volt egymás társadalmi állását vagy vallási hovatartozását sértő kijelentéseket tenni. Ahogy a tisztí parancskönyvben szerepelt: „*Ilyesmi ügyünknek csak árthatna!*” A törzsszázad saját kebelén belül semmiféle fegyvernembeli vagy társadalmi különbséget nem tűrt el. Tagjai kipróbált, bátor, elszánt, fegyelmezett katonák lehettek, akiknek példát kellett mutatni a közeljövőben megalakuló új hadsereg tagjainak. A parancsnok tudta és beleegyezése nélkül a század egyetlen tiszte sem lehetett tagja politikai egyletnek vagy szervezetnek. Mindenkeret meg kellett választania azt a társadalmi kört, amelyben mozgott, de óvakodnia kellett az olyan társaságoktól, amelyek a tisztí század felfogásával és szellemiségével ellenkeztek.

A kapott parancsok szándékos megtagadása és a fegyvelémsértések nemcsak a törzsszázadból való eltávolítást, hanem a legszigorúbb katonai rendszabályokat vonták maguk után. Azokat a tiszteket, akik úgy érezték, hogy ezeknek a követelményeknek nem tudnak megfelelni, a parancs a tisztí század azonnali elhagyására szólította fel.[70]

A szabályzat kiegészítéseként adta ki Prónay az 1919. június 29-én kelt 1. számú parancsot, melyben megerősítette, hogy minden tiszt feltétlen engedelmséggel tartozik a parancsnoknak, a szakaszparancsnokoknak és a hadsereg-parancsnokság megbízottjainak. A század ekkor már négy szakaszból állt, Nitthausz Dezső, [71] Vasska-Vrécser Ede, Giczey György és Ranzenberger Viktor századosok parancsnoksága alatt.[72] A szakaszparancsnokok helyettesei az utánuk rangban legidősebb tisztek voltak. A szakaszok beosztását, szolgálati rendjét, kiképzését a gyalogsági szabályzat szerint a parancsnokok határozták meg. Ők feleltek a tisztaságért, a fegyveres holmik és az ágynemű rendben tartásáért. Szakaszokban történt a gyakorlatozás, melynek folyamán elsősorban a menetelést, fegyverfogást, díszmenetet és a felfejlődést gyakorolták. Ezt a tevékenységet reggel nyolc vagy kilencóráig végezték, amin mindenkinek részt kellett vennie, csak az a szakasz kapott felmentést, amelyik szolgálatot teljesített. Szolgálat közben mindenker köteles volt ugyanazt az egyenruhát felhúzni, a fekete tisztí sapka helyett pedig szürke tábori sapkát kellett viselni.

A Prónay-század a fenti szabályok és előírások alapján működött 1919 júniusától a Tanácsköztársaság bukásáig Szegeden. A megszálló francia csapatok hozzájárulásával a nemzeti hadsereg egységei közül elsőként és a különítmény léphette át a Szegedtől északra húzóó demarkációs vonalat az augusztus 3-ról 4-re virradó éjszakán.[73] Helyüket az *Ostenburg-Moravék Gyula*[74] százados által vezetett tisztí század vette át. Azonban pár nappal később ők is távoztak a Tisza-parti városból.[75]

A különítmények tevékenysége már Szegeden sem csak a kormány védelmére korlátozódott, hanem – elsősorban a tanácsrendszer hívei ellen irányuló – nyomozói feladatokkal egészült ki. A városból való távozásuk után pedig ez a tevékenység vált „fő profiljukká”, ami visszaélések egész sorát eredményezte. A hadsereg katonái, így a tisztí különítmények is kaptak rendfenntartó feladatokat a kommún bukása után, amíg a rendőrség és a csendőrség szervezete végképp helyre nem áll. Ennek a tevékenységnek a keretein belül hajtották végre a tisztí századok a nyomozásokat, amik gyakran a kommunista rendszert vélt és valós támogatói ellen elkövetett megtorlásokkal jártak. A céljuk ezzel, a vörösökhöz hasonlóan, a büntetés és a lakosság megfélemlítése volt. Az akciákat kezdetben nyíltan, majd augusztus végétől már titkoltan hajtották végre. Az 1919–1920-as év fordulóján már gyakran előfordult, hogy a tisztí nyomozócsoportok körözött kommunistákat juttattak a polgári bíróságok kezére. 1920-ban a kormányzat törekvése a tisztí századok leszerelésére irányul. Ennek eredményeként ez év őszére megszűntek a legénységi zászlóaljakká alakított egykeri különítmények és a tisztí nyomozó századok. A kormány így próbálta elejét venni a katonák polgári lakosság ellen járó visszaéléseinek. Két vadászászlóalj maradt fenn, amelynek vezetői Prónay, illetve Ostenburg voltak. Ezek az egységek továbbra is fontos rendfenntartó szerepet játszottak. Gyakran adták az udvarlakai őrséget, a kormányzó nyári szállását is ők vigyázták, valamint a fegyházak őrfeladatait is ellátták. A zászlóaljak 1921 márciusától hasonló feladatokkal a csendőrség állományába kerültek.

Dokumentumok

Kivonat a Szegeden, 1919. április 30-tól vezetett naplójegyzeteimből

IV. 30. Délután ¼ 5 órakor a Kass előtt találkoztam Kuba századosal, aki értesített, hogy 5-kor a tisztipavilonban gyűlés lesz, amelyen a tisztek színt vallanak, hogy kommunisták-e vagy sem. Közvetlenül ezután Pálos főhadnaggyal találkozáva őt is értesítettem és együtt mentünk a tisztipavilonba. A térparancsnokság szobáiban már sok tiszt egybegyűlt volt, aki az előzményekről tájékozva voltak részben és a helyzet megvitatásával töltötték a várakozást. Öt óra után tudunkra adták, hogy gyűlés egybehívója: Szombathelyi alezredes vázolta a kerületi parancsnokságnál előzőleg lefolyt eseményeket beszámolt a francia parancsnokkal folytatott tárgyalásról.

Az előzmények abban álltak, hogy már 29-én Dobokay őrnagy és Tabódy ezredes közt kiélesedett a helyzet és ma délelőtt a parancsnokság tisztikara nevében Szombathelyi alezredes fölszólította Tabódyt nyilatkozzék, tulajdonképpen milyen elveket vall és milyen célt követ, mert nem segíthetik, ha nem tudják, miben. Tabódy erre kijelentette, hogy ő nem nyilatkozik, és aki nem tart vele, az hagyja el a parancsnokságot. Erre az egész tisztikar – Derte és még egy tiszt kivételével – elvonult. Ez esemény következtében Szombathelyi mint a kerületi parancsnok helyettese, szükségszerűleg jelentést tett erről a francia parancsnoknak. Egyben a tisztek rangjelzésére vonatkozólag is bejelentette, hogy a tisztikar Tabódy javaslatával ellentétben a régi rangjelzések megtartása mellett foglalt állást. A francia tábornok tekintettel a május elsejére türelemre hívta föl a tisztikart és kilátásba helyezte, hogy két nap múlva intézkedni fog. Addig is fölhívja a tiszteket, hogy szolgálatát továbbra is teljesítse.

Erre nézve a gyűlés úgy határozott, hogy a katonai ügyosztály ennek nem tehet eleget, mivel Tabódy őket kiutasította és mert viszont őt, mivel nyilatkozni nem akart, kommunistának tartják és a bizonyítékokat a franciáknak be fogják szolgáltatni. A hadbiztonság azonban tovább végzi munkáját. A csapatisztek teljesen azonosítják magukat a katonai ügyosztálynal, ellenben a szolgálattal továbbra is végzik. Az ezredes-parancsnok, Lázár alezredes állásfoglalása szintén bírálat tárgyává tétetett, mivel nem mindenki bízik benne és a gyűlésen sem jelent meg. Erre Vedress őrnagy kijelentette, hogy ő Lázár megbízásából is van jelen, akinek a gyűlésről be fog számolni, az ő nézete szerint Lázár egyénisége nem eshetik kifogás alá.

Elhatározatott, hogy a már ottjárt tisztek azonnal elmennek Betrix francia ezredeshez és tudtára adják, hogy nemcsak a katonai ügyosztály, hanem az egész tisztikar is Tabódy ellen foglalt állást és gyors intézkedést kér. Hogy ne kelljen minden alkalommal az összes tiszteket összehívni, ad hoc választmányt alakítottak, amelynek tagjai a tiszteket a további eseményekről és rendelkezésekről értesíteni tartoznak. Ezek közt van Burtik és Hammerl százados, azonkívül minden fegyvernemtől, csendőrségtől stb. egy-egy tiszt. Szombathelyi, Jankovich alezredesek és Dobokay őrnagy a gyűlés után újból a francia parancsnokhoz mentek.

V. 1-én a Mars-téri laktanya kapuján ki volt függesztve a tábla, amely 12 órára gyűlésre hívta az ezred tisztjeit a zeneterembe. Délben megjelent Lázár alezredes és fölolvastott egy nyilatkozatot, amelyből nem vehető ki tisztán, azonosítja-e magát Tabódy nézeteivel és intézkedéseivel. Utána Hammerl százados tartott egy hosszabb beszédet, miután Vedres őrnagy az I. zászlóalj nevében, amely teljes bizalommal viseltetik Lázár iránt, ezt fölkerlte, hogy maradjon meg helyén. Hammerl kifejtette, hogy a tisztikarnak Lázár ellen semmi kifogása nincs, és a csapatiszteknek kötelességük is, hogy a csapatnál maradjanak, az ő törekvése tisztán arra irányul, hogy a kommunista uralom után következő kormánynak egy megbízható tisztikarra lehessen támaszkodnia, hogy az újonnan megalakítandó magyar hadseregnek megbízható, összetartó tisztikara legyen. Ez a hadsereg a közeljövőben fölállításra kerül és pedig Belgrádból. Politikával ő nem foglalkozik, és csak tisztekkel érintkezik. Lázár maradjon meg helyén. Ő nem fenyegeti bajtársait, amint az a másik oldalról történik, hanem azt mondhatja, hogy azután nagyon meg fogják a tisztikart válogatni és mostani viselkedésüket elbírálják, s akkor ne csodálkozzanak némelyek, ha háttérbe szorulnak.

A tisztikar itt is egyértelműleg kifejezte, hogy Tabódy iránt bizalmatlan, és ebben a tekintetben a tisztikar teljesen szolidáris. Lázár megjegyezte, hogy ezt Tabódy tudtára fogja adni. Ezután Burtik százados kérte föl Lázárt, hogy nyilatkozzék, azonosítja-e magát Tabódy nézeteivel vagy nem, mert ez az ő fölolvadásából nem vehető ki. Lázár erre azt mondta, hogy ő mást nem felelhet, mint amit fölolvastott és az illető részt újból fölolvasta. Burtik ezzel nem volt megelégedve, és a következő vitaszerű beszédben Lázár kijelentette, hogy ő, mint katonai elöljárójának katonai parancsait teljesíti, azonban Tabódyval semmiféle politikai összeköttetésben nincs és egyáltalán nem politizál. Közbeszóltam, hogy ez rendes körülmények között katonai szempontból a helyes magatartás, de most nincsenek rendes állapotok és a politizáló parancsnokkal szemben kell állást foglalni.

Megjegyzendő Hammerl kijelentése, amely szerint a katonai ügyosztály tegnapi lépése elhamarkodott és korai volt. Én megjegyeztem, hogy az nem tesz semmit, hiszen a forradalom is elhamarkodott volt, mire Lázár azt felelte, hogy azért is sikerült úgy, ahogy van.

Weltner százados jelentette, hogy Tabódy egy hadnagy útján a tegnapi eseményeket megtudta és megbízta őt [Weltner]: tudassa a tisztikarral, hogy a francia parancsnok értesítette őt, miszerint ő a megszállók bizalmát bírja, és azok semmiféle más mozgalmat nem fognak tűrni. Akik rangjelzésüket fölvarrták, vegyék ismét le. Ez az ő parancsa.

A gyűlés ezután szétoszlott. Végzés: Lázár maradjon helyén, a tisztek végezzék szolgálatukat, Tabódy iránt bizalmatlan a tisztikar, Burtik elégedetlen Lázár nyilatkozatával.

(Hammerl előadásánál a fölállítandó új hadseregről Berger vezérkarnál beosztott százados fölünyesen kérdezte: honnan akarjátok venni hozzá a katonákat? Mire én is fölünyesen válaszoltam: ugyanazokat, akik most is itt szolgálnak.)

V. 2-án délelőtt 9 óra 15-kor a zászlóalj- és pótzászlóalj-parancsnokoknak gyűlésük volt az ezredirodában. Lázár beszámolt Tabódyval folytatott tárgyalásáról. Tabódy minden fölvilágosítást megtagad, és újból állítja, hogy a franciák megbízásából a helyén marad, azoknak a bizalmát bírva. A rangjelzések visszaállításáról, ami mint főkérdés szerepel, még nem történt döntés. A gyűlés végeztével Lázár alezredes Burtikot és utána Heim századosot kérte magához, akikkel rövid ideig beszélt. Ezután tudtam meg Hammerltől, hogy Lázár Tabódynek sógora.

Ebédnél azt újságolta a hadbírószázados, hogy a franciák Tarján főhadnagy összekötő tisztet, aki a kommunistáknak kéme volt, tegnap fölakasztatták. A letartóztatott Zarecsnik „elvtársat” pedig már előbb agyonlőtték.

Este újságolta Deák alezredes, hogy a szerbek Temesvárról 46 tisztet, akik a második forradalom után mentek oda, Pozsarevára szállították, ahol őket internálják.

Ugyanakkor tudtam meg a hírt, hogy a szerbek, oláhok és csehek Magyarországnak megüzenték a háborút, és már nem megszállt, hanem hadszíntér-területről van szó. Hogy az új hadsereg fölállítása miként fog történni, még nem tudja senki. Hír szerint a szerbek Makót, az oláhok Szentest már megszállták.

V. 3-án az újságok hozták Betrix francia ezredes rendeletét a tisztek rangjelzéséről: a terület tbk.pk-a elrendeli, hogy a magyar helyőrségbeli tisztek és rendfokozatúak régi jelvényeiket felvegyék: nemzetiszínű sapkarózsát és paszományt. Az egyenlő rangban lévő magyar tisztek a francia tiszteket tartoznak előre üdvözölni. A két nemzet nem egyenlő rangú tisztjei tartoznak üdvözölni egymást, természetesen az alacsonyabb rangú üdvözölve a magasabb rangút. Ugyanez vonatkozik a francia tisztekre is a magyar tisztekkal szemben. A védelemmel megbízott ezredes-parancsnok meg fogja beszélni a magyar helyőrség ezredes-parancsnokával a francia és magyar katonák kioktatását azon célból, hogy valamennyien ismerjék a rangjelzéseket és az előírt tisztelgésnek eleget tehessenek.

Betrix ezredes

városkormányzó

1-én és 2-án a proletár elvtársak megtámadtak néhány tisztet, aki a csillagokat fölvarrta. Egy esetben a francia járőr le is tartóztatott egy ilyen egyént. Legérdekesebb, hogy a legelső közt volt Toth százados, aki a szakszervezet titkára és a szakszervezet létrehozatalánál igen agilis tevékenységet fejtett ki. Őt méghozzá ismerős elvtársai támadták meg a fölszólítással, hogy szedje le a csillagait, aminek ő sietve eleget is tett.

Pálos Plesztől kapott levelet, amelyben tudósítja, hogy őt is internálják. Más értesülés szerint már el is vitték.

V. 4. /vasárnap/ Az alsóvárosi Mátyás-templomban istentisztelet, amelyen a tisztek legnagyobb része már fölvartt rangjelzéssel megjelent. Zadravec páter szép beszédben hívta föl a hívőket a párt nélküli egyesülésre hazaszeretben, hogy Magyarországból, amit még lehet, megmentünk. Az evangélium: én vagyok a jó pásztor szavai magyarázásával. Egyúttal fölolvasta a Délmagyarország aznapi számából a budapesti Vörös Újság cikkét, amely a vörös katonák magatartását, mint teljesen meg nem felelőt beismeri, valamint azt is, hogy a kommunizmus Magyarországon megbukott, és az oroszok képtelenek segíteni.

V. 5-én folytatódott a tegnapi mise előtt megkezdett fegyverkiosztás a tisztek közt. Tabódy állítólag gyűlésre hívta a parancsnokokat, hogy elbúcsúzzék tőlük. Lázár, aki előző parancsa szerint maga is lapáttal dolgozott a kaszánya rendbehozatalánál, a laktanyából el is távozott. Burtik kiadta a rendelkezést, hogy a megbízhatatlan embereket névjegyzékkel adjuk be, hogy azokat a Nemzeti Gárdából kiküszöböljük. Délutánra bővebb fölvilágosításra hívtok.

Délután közölte velem az egész tervet, amelyet 6-án délelőtt hajtanánk végre. Eszerint 8 óra 30-kor az ezred a laktanyaudvaron áll, az új ezredes-parancsnok, Diendorfer alezredes tudatja a megváltozott viszonyokat, azután Potyondy őrnagy kiválasztja az elküldendő megbízhatatlan elemeket, ezek azonnal polgári ruhába öltöznek és egy francia század elviszi őket. Ezután főlesküzik az új Gárda, megalakul a tisztí század, a tartalékos tisztí különítmény már előzőleg fegyverbe lép és együttesen átveszik a helyőrségi szolgálatot.

Hír szerint Tabódyt a franciák már letartóztatták és őrzik. A parancsnokságot Szombathelyi alezredes vette át, és egy nagyon szép állomásparancsot adott ki. Még csak ez hoz a rangok kölcsönös üdvözlést nálunk [!] és a franciákkal szemben visszaállítja a becsületügyi eljárást, a szolgálati szabályzatot teljességében, eltörli a bizalmi rendszert és elégtételt szolgáltat azoknak a tiszteknek, akik a Zarecsnik, Diendorfer, Shvoy és Pertán esetekben [!] üldözésnek voltak kitéve, a bűnösöket, és akik magukat exponálták fölcsólják, hogy vonják le a konzekvenciákat.

Az éj folyamán le fogják tartóztatni a munkástanács vezetőit, a kommunistákat és általában, akik rossz politikai befolyással bírtak.

Este jött Burtik és tudatta, hogy a franciák a holnapi tervet megmásították és az egész abbamarad.

V. 6-án nem történt semmi különös. Este értesítettek, hogy reggel 8 órakor a tisztek gyülekezzenek a Margit utcai iskolában. Én akkor a laktanyába mentem, hogy az ott történendőről értesüljek.

V. 7-én. A mai napon volt az elhalasztott lefegyverzés és átszervezés végrehajtandó. Az egész tervszerűen és rendben, minden ellenállás nélkül ment végbe. A megbízhatatlan elemek kiválasztása után a tisztek, altisztek és a megmaradt legénység letette az esküt a kopott nemzeti színű zászlóra. Az eskümintát Burtik százados olvasta föl, miután Diendorfer alezredes ezredparancsnok lelkesítő beszédet mondott. Az eskü letétele után Székessy gyógyszerész emelt hangú beszédben méltatta az esemény jelentőségét és a szegedi nemzeti komiténak a lelkes hangulatról beszámolást ígért. Végül éltette a független szabad Magyarországot. Utána újból Diendorfer alezredes beszélt és éltette az új magyar hadsereget.

A legénység közt természetesen még igen sok megbízhatatlan elem maradt, amelyeknek fegyverkezése és helyes gondolkodásra való térítése még nagy munkát fog igényelni, ha egyáltalán lehetséges lesz.

Az ezredparancsnok beleegyezett a Temesvárt lévő tisztek és altisztek behívásába. A behívók névre szólóan állítandók ki, a francia parancsnokságot megkérlik az ideutazás lehetővé tételére. /Összesen 28 tiszt és 76 altisztet hívtunk be./

V. 8-án az ezredparancsnok megsejmelte az alakított karhatalmi osztályokat. A be nem osztott törzstisztek és századosok Fülöp alezredessel a készülségi szolgálatot látják el. Szombathelyi alezredes a zászlóaljnál lévő helyzetéről kér fölvilágosítást. Stb.

... Délután az ezredes-parancsnok megbízásából két tiszttel a Szeged és Vidéke szerkesztőségébe a 1/4 – 1/2 4 óra közti telefonfölvívás ügyében /Hány tiszt, altiszt, katona van a laktanyába, mit csináltak délelőtt, ki a parancsnok?, etc./

V. 9-én délelőtt ismét a Szeged és Vidéke szerkesztőségébe /Ferenczy és Marinkoviccsal/. Hoffmann és Bibó tegnap úgy 2 óra körül telefonáltak volt, kérdezték, hogy ma esküsznek-e föl. Azt a választ kapták, hogy az már előző napon megtörtént és az új ezredes megint 46., aminek ő, mint volt 6-osok igen örültek. Az egész különben az újságban is állt. Később onnan nem telefonált más senki. Stb.

V. 10-én 9-kor tisztgyűlés. Szombathelyi alezredes megköszöni a tegnap esti gyors gyülekezést. Bejelenti Marinkovics százados öngyilkosságát. ... Tisztí igazolások. Stb.

V. 11-én 9-kor katonamise. Zadravec hazaszeretetről. Stb.

V. 12-én délelőtt a tényleges tisztí- és altisztí beosztása. Parancsnok: Szvoboda őrnagy, 1. szakasz én /benne vannak a 61.-es tisztek/, 2. szakasz Fazekas százados, 3. szakasz Rampel százados, összesen 75 tiszt és altiszt. Fegyver és lőszer van, még kézigránátokról kell gondoskodni, ami szintén megtörténik. Stb. ... Este a Kass kávéházban megjelent szokása ellenére Szombathelyi alezredes és Shvoyjal meg Gömbössel, valamint egy csomó tartalékos tiszttel – köztük Dr. Szekerke is! – fölment egy különterembe. Stb.

Az irat jelzete: HM HIM 01 I. – Hadtörténelmi Levéltár, Országos katonai hatóságok 1740–1945, M. kir. Honvédelmi Minisztérium iratai [2], Szegedi Hadügyminisztérium iratai, szám nélkül – Eredeti, gépelt.

KATONAI RÉSZ

A katonai kérdések megoldásánál három időszak jön tekintetbe:

- 1./ előkészítés
- 2./ mozgósítás és előnyomulás,
- 3./ a tanácskormány bukása utáni pacifikáló és hadseregszervezési munkálatok

1./ Előkészítés

Szeged kiinduló pont. Az itteni kerületi parancsnokság utasítva lesz egy különítmény megszervezésére. Ez állana egy 3–4 zászlóalj gyalogezredből, egy lovas századból, 1–2 tegeből, egy utász századból, egy repülő századból és a szükséges trainalakulatokból. Az ehhez szükséges tisztek már megvannak. Altisztek és legénység önkéntes jelentkezés alapján. /: Szeged-Alsóváros akként van megszervezve, hogy egy hét leforgása alatt 4–5000 embert bír állítani!

A különítmény feladata vállalva a francia csapatokkal a vörös gárda ellen küzdeni.

A különítmény parancsnokául Bernátsky Kornél vezérőrnagy van kiszemelve, melléje Shvoy Kálmán vezérkari őrnagy nyerne beosztást.

Bernátsky tábornok, miután a különítmény parancsnokságát átvette, Charpy tábornoknak volna alárendelendő.

Szombathelyi alezredes – Dobokay őrnagy tovább működne mint kerületi parancsnok.

A kerületi parancsnokság hatáskörébe tartozik a többek között a Bernátsky-különítmény felállítása és felszerelése, a szervezőbizottságok összeállítása és a csendőrségnek a megszállandó területen való elhelyezésének előkészítése.

Katonai hír és kémszolgálat.

Megj.: Szegeden helyőrségként marad 1000 ember, a rendőrség és a csendőrség egy része. Ezek a különítmény létszámára nem számítanak.

2./ Mozgósítás és előnyomulás

Az akció ezen fázisában a Bernátsky-különítmény a francia csapatok sorában Szegedtől északra lenne beosztandó.

A különítmény parancsnokságánál a szervező (sorozó) bizottságok, polgári bizottságok és a csendőrőrök.

Az előnyomulás megkezdése előtti repülők a kormányzóbizottság felhívását viszik Dunántúlra, a Duna-Tisza közé, Debrecen vidékére és Budapestre. E felhívásban a magyar nép felszólítatik a csatlakozásra. A keleti /: román :/, az északi /: cseh :/ és a dunántúli /: délszláv :/ fronton lévő vöröshadsereg-részek az entente hadműveleti tervének megfelelő utasítást kapnak. Úgyszintén a helyi vörös katonai hatóságok.

Az előnyomulás megkezdése után annak sikere szerint a közigazgatás, csendőri szolgálat és hadseregszervezés a különítménnyel haladó polgári biztosok, szervezőbizottságok és csendőrség által foganatosítatik.

Kiskunfélegyházára és Kecskemétre érve a Bernátsky különítmény kiegészítetik az adott helyzet szerint.

Ezek mellett a szervezőbizottságok feladata: megbízhatatlan elemek lefegyverzése, a hadi anyagok összegyűjtése és helyi őrségek szervezése.

Budapest addig zárandó körül katonailag, míg a teljes lefegyverzés biztosítva van. A Budapesten talált hadianyag Örkényen és Hajmáskéren gyűjtendő össze.

3./ A tanácskormány bukása utáni pacifikáló és hadseregszervezési munkálatok

A tanácskormány bukása után az ország vezetését a kormányzóbizottság rögtön átveszi.

Katonai szempontból véve a közigazgatást és a vezénylést az ország új kerületi beosztást nyer. A kerületek élére magasabb rangú tekintélyes erélyes tisztek kerülnek. Ezek feladata a lefegyverzés keresztülvitele és a karhatalom /: csendőrségi és katonai :/ megszervezése, valamint a kerület teljes pacifikálása.

A szervezést illetően az elv a fokozatos fejlődés. Bázisul azon keretek vétetnek, melyek a hivatásos tisztek, altisztek, önként jelentkezők és az átpártolt csapatokból képezetnek.

Ezen keretek azután az általános védkötelezettség alapján megejtett sorozás utáni behívások útján nyerik a helyzet szerinti szükséges kiegészítést.

A hadseregben az 1918. október 31-ike előtti utasítások lesznek mérvadók. Tehát a bizalmi férfi rendszer és a katonatanácsok áldatlan intézménye megszűnik.

Általános észrevételek

Ezen tervet végrehajtani csak akkor lesz lehetséges, ha a felszerelésben és élelmezésben a francia hadvezetés támogatásában részesülünk.

A Bernátsky-különítmény, valamint a Szegedtől északra megalakítandó összes alakulások a francia hadtápkörletbe volnának beosztandók és a francia szállásmesteri hivatalok úgy élelmezés, mint felszerelés szempontjából utasítandók.

Az emberpótlást a szegedi kerületi parancsnokság végzi. Az a reményünk és felfogásunk, hogy ha a magyar–francia fegyverbarátság a szó legszorosabb értelmében létrejön, nemcsak hazánkat, de a francia kelet-európai érdeket is szolgáljuk, miután úgy véljük, hogy a Franciaországgal jelenleg szövetségben lévő kis kelet-európai államok – hatalmi mámorukban – még a francia hadsereg és az entente politikai intenciói ellen is képesek lesznek fegyverhez nyúlni.

Francia nyelvre fordítva

átadatott Capt. Saint-Laumernek VI. 3-án

3.

Tirts Béla csendőrnagy jelentése a szegedi munkásság sztrájkjáról

Szeged, 1919. június 16.

Szeged városi karhatalmi parancsnokság

BELÜGYMINISZTER ÚR!

SZEGED

Szeged, 1919. június 16.

Jelentem, hogy OLEJNYIK JÓZSEF, a szegedi vasutas szövetség elnöke ma délután 4 órakor a munkásotthonban gyűlésre hívta meg az összes vasúti alkalmazottakat. OLEJNYIK ismertette a munkássággal a jelenlegi helyzetet, majd pedig az általános sztrájk kimondását proponálta. A következő kívánságait fejezte ki az öszzmunkásság nevében: 1. Az ideiglenes kormány mondjon le. 2. Proletárdiktatúra kikiáltása. 3. A politikai foglyok szabadon bocsájtása. 4. A gyűlekezési jog engedélyezése. 5 A vasúti forgalom megindítása. 6. Sajtószabadság. Ezeket a munkásság minden hozzászólás nélkül elfogadta.

Mozdonyvezetők és fűtők felhívtak, hogy úgy tartózkodjanak a városban, hogy ne legyenek találhatók, [!] a többi munkások szabadon járhatnak, és a munkásotthonba feljöhetnek. Gondoskodás történt arról is, ha a jelenlegi vezetőket netán letartóztatnák, úgy ki fogja őket helyettesíteni. Tudomására hozták a munkásságnak, hogy Budapestről rendelték el az általános sztrájkot és már Szabadka, Temesvár és Arad város munkási is sztrájkolnak. Budapestről érkezők azt mondják, hogy ott az a hír van elterjedve, hogy Szegeden nagy forradalom és sztrájk van.

A városi színház tagjai szintén sztrájkba léptek. A színház be van zárva, őrizet alatt áll.

Egyéb újság nincs.

Tirts Béla
csendőrnagy parancsnok

Az irat jelzete: MNL OL K 572-1919-45-res – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Szegedi kormány Belügyminisztériuma, Rezervált iratok – Eredeti, gépelt.

4.

Részlet Prónay Pál alezredes naplójegyzeteiből

- részlet -

Szeged, 1919. június

Mi, ellenforradalmárok, Szegedre érve, az ellenséges megszállás minden szégyenét elfeledve, egyszerre lelkesedni kezdtünk a franciákért, sőt természetesnek találtuk és tőlük vártuk azt, hogy minket segíteni fognak szervezkedésünkben és keresztény nemzeti terveink és céljaink megvalósításában. Hogy mennyire voltunk mi naivak ezen elképzeléseinkben, és hogy mennyire vezettek minket az antant ágensek és a megszálló csapatok parancsnokai az orrunknál fogva, az majd kiténik a továbbiakból.

Szegedre érve az első éjszakát egy kollégiumban töltöttük, amelyet a város bocsátott a rendelkezésére a megérkezett és menekült tisztek részére. Én másnap kora reggel a Kass szállodába mentem reggelizni és itt tudtam meg, hogy a volt aradi kormány egynéhány tagja itt tartózkodik. Itt tudtam meg, hogy gróf Károlyi Gyulán kívül itt van szállva Horthy Miklós ellentengernagy, gróf Teleki Pál, Gömbös Gyula és még mások is. Ezen [a] reggelen találkoztam az említett szállodának kávéházában reggelizés közben Gömbös Gyulával, akit akkor még keveset [!] ismertem, Budapesten is mindössze talán kétszer láttam, de őt Pestről való szökése óta nem is láttam. Midőn vele elbeszélgettem a helyzetről és a folyó eseményekről, azon óhajának adott kifejezést: hátha sikerül és a franciák beleegyeznek egy magyar ellenkormánynak a megalakításába. Aradon a szerb fennhatóság alatt ugyan működött egy ilyen, de ő egy másiknak a felállításában fáradozik. Mégpedig ő Horthy Miklóst, aki [az] összeomlás után kenderesi birtokán tartózkodott, hozta ide Szegedre, aki ennek a leendő kormánynak hadügyminisztereként fog szerepelni. Ő, mint mondotta, tegnap óta itt is van a szállóban. Amint vele elbeszélgettem, valóban megjelent Horthy Miklós [az] asztalunknál, akivel és családjával családunk már hosszú évek óta, amint azt előző naplóimban már többször megírtam, szorosabb összeköttetésben, de atyafiságban is voltam. Miklóst azonban csak futólag és felületesen ismertem. Vele utoljára 1916 őszén beszéltem Badenbe, ahol ő ottlakó családjánál időzött, amikor én sebesülésemből kifolyólag egy utókúrát használtam a Guttenbrunn-i szanatóriumban. Horthy igen megörült, mikor engemet Szegeden meglátott. Elpanaszoltuk kölcsönösen az utolsó találkozásunk óta átélt viszontagságokat, melyek részint reánk vagy családjainkra vonatkoztak. Ő igen fájdalmasan emlékezett meg szép kislányának, Magdának nemrégén történt elvesztéséről. [Z6] Majd áttértünk az ország és nemzet szomorú helyzetének megtárgyalására. Úgy Horthy, valamint Gömbös bizalmukat a franciákba helyezték, akik talán mégis meg fogják engedni az országunkat feldúló bolsevizmus elleni szervezkedésünket, mert ha nem, úgy az kihatással lesz egész Európára, magára az antant országaira, valamint annak gyarmataira is, miután színes csapataik szintén ki vannak téve a bolsevizmus metyélének. Németországban máris felütötte fejét és a spartakuszokkal [ZZ] a legnagyobb és legvéresebb harcok folynak, tehát könnyen átterjedhet a szomszéd Franciaországra is. Mint Horthy mondta, ebbeli tárgyalások a francia generállal, Troismont-tal máris folynak, talán sikerülni fog általuk fegyvert és pénzt is kapni.

Ezen beszélgetéseink kapcsán én is leírtam és beszámoltam a forradalmi időkben szerzett tapasztalataimról, melyeket nemcsak Budapesten, a fővárosban magában, de az ország többi részében, ahol megfordultam május közepéig, kiszökésem napjáig gyűjtöttem. Kifejtettem abbéli nézetemet is, hogy a rengeteg kém, mely főleg zsidókból áll, valamint a gyalázatos korrupció miatt magában az ország területén, amely fölött Kun Bélának feltétlen uralkodnak, szervezkedni nem lehet, mert minden előkészületek azonnal el lesznek árulva. Ha azonban a szervezkedés a kommunista határokon kívül történhetik teljesen megbízható anyaggal, azután megbízható válogatott emberekből álló csapatokkal egy alkalmas helyen, mint pld. Dunántúlon az ember betör, akkor vissza lehet fordítani a népeket, kiknek a gyűlölete a rendszer ellen a történetek után igen nagy. A magyar nép a Kun Béla által megteremtett zsidó uralmat, melyben főleg [a] keresztény vallásnak megsértést, meggyalázását, és sárbatiprását látja, gyomra nem veszi be. Sőt állítom: ha 2000 megbízható, teljesen fegyelmezett és háborúban edzett emberből álló csapat a megfelelő tüzérsggel, gépfegyverrel, stb.

[...]

- [1] Az írásunk által tárgyalt témáról lásd például: ORMOS MÁRIA: *Magyarország a két világháború korában, 1914–1945*. Debrecen, 1998; ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999; VONYÓ JÓZSEF: *Gömbös Gyula*. Budapest, 2014.
- [2] Károlyi Mihály (1875–1955): 1918-ban a Magyar Nemzeti Tanács elnöke, majd október 31-től miniszterelnök. 1919. január 11. és március 21. között a népköztársaság elnöke.
- [3] Bartha Albert (1877–1960): 1918. november 9. és december 12. között hadügyminiszter, 1946–1947 között honvédelmi miniszter.
- [4] Pogány József (1886–1938): 1918. október 31. után a katonatanács elnöke, a Tanácsköztársaság időszakában külügyi népbiztos.
- [5] Festetics Sándor (1882–1956): 1918. december 28. és 1919. január 19. között hadügyminiszter, 1933–1938 között a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetője.
- [6] Bethlen István (1874–1946): 1919 tavaszán a bécsi Antibolszevista Comité alapítója, 1921 és 1931 között miniszterelnök.
- [7] Szmrecsányi György (1876–1932): legitimista politikus, 1919-ben a grazi ellenforradalmi csoport vezetője. 1920–21 között a nemzetgyűlés alelnöke.
- [8] Kelemen Béla (1863–1944): Csongrád vármegye és Szeged főispánja. A szegedi Antibolszevista Comité vezetője 1919. április végétől. Május 30-tól Károlyi Gyula szegedi kormányának belügyminisztere, június 6-tól július 12-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.
- [9] Gömbös Gyula (1886–1936): 1919-ben vezérkari századosként a Magyar Országos Véderő Egylet elnökévé választották, majd a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára lett. A Fajvédő Párt vezetője 1923–1928 között, majd visszatért a kormánypártba. Táborként 1928-ban honvédelmi államtitkár, majd 1929-ben honvédelmi miniszter. Magyarország miniszterelnöke 1932–1936 között.
- [10] Károlyi Gyula (1871–1947): 1919. május 5-től az aradi, majd május 30-tól július 12-ig a szegedi ellenkormány vezetője. 1931–1932 között magyar miniszterelnök.
- [11] Pattantyús Ábrahám Dezső (1875–1973): 1918 novemberében gróf Károlyi Mihály kormányában igazságügyi államtitkár, majd 1919. július 12. és augusztus 12. között a szegedi ellenkormány vezetője.
- [12] Friedrich István (1883–1951): 1918 novemberétől 1919 januárjáig hadügyi államtitkár, 1919. augusztus 7. és november 24. között Magyarország miniszterelnöke.
- [13] Szombathelyi Béla 1919 májusában már súlyos betegen, rangidős tisztként irányította a nemzeti ügy szempontjából megbízhatatlan katonák lefegyverzésére irányuló akciót Szegeden. Nem sokkal később, július 30-án elhunyt.
- [14] KELEMEN BÉLA: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez, 1919. Szeged, 1923, 73–76.
- [15] Tabódy Zsolt (1873–1951): ezredes, 1919-ben Szegeden a katonai kerület parancsnoka.
- [16] Henri de Gondrecourt (1867–1956): tábornok, 1919 tavaszán a magyar és a román csapatok között létrehozott semleges terület parancsnoka, majd szegedi városkormányzó 1919. június 15-től július 4-ig.
- [17] Betrix ezredes (1867–1939): szegedi városkormányzó 1919. március 23-tól június 15-ig.
- [18] Bernátsky Kornél (1866–1949): tábornok, 1919 nyarán a nemzeti hadsereg I. hadműveleti csoportjának vezetője.
- [19] Shvoy Kálmán (1881–1971): katonatiszt, az első világháborúban a vezérkarnál szolgált. A Magyar Labdarúgó Szövetség elnöke 1923 és 1926 között. A kormánypárt színeiben országgyűlési képviselő 1935 és 1939 között.
- [20] Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum (továbbiakban: HM HIM) Hadtörténelmi Levéltár, Szegedi Hadügyminisztérium iratai, 40/1919. A magyar nemzeti hadsereg szervezése (kézirat).
- [21] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Szegedi Hadügyminisztérium iratai, 284/1919. A tanácsköztársaság által irányított országrészek pacifikálása a proletárdiktatúra bukása után, térkép a tervezett katonai kerületekről.
- [22] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Szegedi Hadügyminisztérium iratai, 38/1919. A tanácsköztársaság által irányított országrészek pacifikálása a proletárdiktatúra bukása után, katonai rész.
- [23] Gróf Teleki Pál (1879–1941): a bécsi Antibolszevista Comité küldöttjeként érkezett Szegedre 1919. június 1-én. 1919 nyarán az ellenforradalmi kormányok külügyminisztere. 1920 és 1921, 1939 és 1941 között Magyarország miniszterelnöke.
- [24] Varjasy Lajos (1852–1934): az aradi és a szegedi kormányok kereskedelmi minisztere 1919-ben.
- [25] KELEMEN: i. m. 199–202.
- [26] Uo. 241–245.
- [27] Tirts Béla (1873–1926): 1919 nyarán Szegeden a rendfenntartó erők vezetője.
- [28] *Délmagyarország*, 1919. június 24.
- [29] KELEMEN: i. m. 495.
- [30] Diendorfer Miksa (1874–?): a szegedi császári és királyi 46. gyalogezred parancsnoka.
- [31] Emele Károly (1878–1951): a szegedi személygyűjtő állomás parancsnoka 1919 nyarán.
- [32] Waldvogel József (1872–1952): a szegedi személygyűjtő állomás parancsnoka 1919 nyarán.
- [33] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Szegedi Hadügyminisztérium iratai, 325/1919. Személyügyi állomás és tiszti zászlóalj szervezése.
- [34] Madary Antal (1881–?): a harmadik számú tiszti század parancsnoka 1919-ben.
- [35] Prónay Pál (1874–1947 után): katonatiszt. Az első világháborúban a szerb, majd az orosz fronton harcolt. 1915 májusában súlyosan megsebesült. Felépülése után a román, majd az olasz fronton küzdött. A háború után Bécsben, Kecskeméten és Budapesten tartózkodott. A Tanácsköztársaság idején komolyabb katonai szerepet nem vállalt. Májusban Budapestről Bécsbe szökött, majd Szegedre utazott. Ő volt a vezetője a nemzeti hadsereg első tiszti különítményének, ami 1920-ban zászlóaljja, 1921-ben pedig csendőrtartalék-zászlóaljja alakult. Legitimizmusa miatt a kormányzat nem bízott benne, ezért 1921. szeptember 1-én az alezredeként szolgáló Prónayt nyugdíjazták. Ez év őszén a nyugat-magyarországi felkelés élére állt és 1921. október 4-én Felsőőrön társaival kikiáltotta a független Lajta bánságot, amelynek katonai vezetője lett. 1931-ben Ostenburg-Moravék Gyulával megalapította a Magyar Országos Fasiszta Pártot. 1944-ben újból különítményt alakított, hogy a betörő szovjet csapatok ellen harcoljon. 1945-ben Budapest ostromakor orosz fogságba esett. 1947 folyamán 20 év kényszermunkára ítélték. További sorsa ismeretlen.
- [36] KELEMEN: i. m. 488–489.
- [37] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászaljakulatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászzászlóalj, 598/1919.

[38] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászászlóalj, szám nélkül.

[39] Kozma Miklós (1884–1941): a nemzeti hadsereg propaganda és védelmi osztályának vezetője. 1922-ben a Magyar Távirati Iroda, 1925-től a Magyar Rádió elnöke lett. 1935 és 1937 között belügyminiszter.

[40] Görgey György (1882–?): a két világháború között méneskari felügyelő.

[41] Görgey József (1886–?): az első világháború után testőrtiszt, valamint országgyűlési képviselő.

[42] Marton Béla (1896–?): Gömbös Gyula munkatársai közé tartozott és vele együtt távozott Szegedről 1919. július 31-én.

[43] Gróf Crouy Péter (1896–1976): a császári és királyi 10. huszárezredben szolgált. Az első világháború után Bécsben egy ellenforradalmi folyóirat, a Bécsi Magyar Futár munkatársa. 1919. júniusban már Szegeden tartózkodott, ahol június 16-án a Prónay-különítmény tagja lett. Gömbös államtitkár munkatársai közé tartozott, amit az is bizonyít, hogy a MOVE elnökével együtt július 31-én távoznia kellett a dél-alföldi városból.

[44] Bécsi Magyar Futár: a konzervatív magyar emigránsok lapjaként működött Bécsben 1919 tavaszán. Legfontosabb munkatársai olyan magyar katonatisztek voltak, mint Gömbös Gyula, Hefty Richárd és gróf Crouy Péter.

[45] HEFTY RICHÁRD: *Adatok az ellenforradalom történetéhez*. Bp., 1920, 26–37.

[46] KELEMEN: i. m. 114–121.

[47] Neheztel.

[48] Uo. 272.

[49] Politikatörténelmi és Szakszervezeti Levéltár (továbbiakban PSZL). Blatnicai és tótrónai Prónay Pál alezredes naplójegyzetei a forradalom, kommün és ellenforradalom idejéből. II. kötet, VI. 973. 1. (továbbiakban: Prónay), 74.

[50] KELEMEN: i. m. 495.

[51] PSZL, Prónay, 131–134.; KELEMEN: i. m. 271–272.; HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászászlóalj, Tiszti parancsok 1919–1921, Tiszti parancskönyv névjegyzékkel, 1919.

[52] KELEMEN: i. m. 495.

[53] Toókos Gyula (1883–1958): az 1920-as években a Vitézi Rend székkapitánya és az Etelközi Szövetség tagja.

[54] Eckhardt Tibor (1888–1972): 1919-ben az ellenforradalmi kormányok sajtóügyeit irányította. Később az Ébredő Magyarok Egyesületének alapítója, majd a 30-as években a Független Kisgazdapárt tagja.

[55] Keresztes Ákos: 1919-ben Szegeden a Prónay-különítményben szolgált.

[56] PSZL, Prónay, 74.

[57] Giczey György (1889–?): avilágháborúban a császári és királyi 7/41. tüzérezredben szolgált. 1919. június 2-án Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott, aminek századosi rendfokozatban szakasparancsnoka volt. 1919. augusztus végétől a MOVE-nál teljesített szolgálatot. A különítmény tagjaival jó kapcsolatot ápolt és később ismét szolgált Prónay egységében.

[58] Ranzenberger Viktor (1879–1942): a világháborúban a császári és királyi 11. tüzérezredben szolgált. 1919. június 7-én Szegeden tartalékos századosként csatlakozott a Prónay-különítményhez, melynek rövid ideig szakasparancsnoka volt. Később Prónay helyettese, majd annak nyugdíjazása után az I. országos csendőrtartalék-zászlóalj parancsnoka lett. Ezt a tisztséget 1921 nyarától 1922 januárjáig látta el. Az 1920-as, 1930-as években testőrernagyként szolgált.

[59] Vasska-Vrécser Ede: százados, 1919. augusztus elején a Prónay-különítmény állományába került, ahol szakasparancsnokként szolgált.

[60] Panajott József: 1919 nyarán Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott, majd június végén Bánó Kálmán őrnagy csapattestéhez helyezték át.

[61] Kertész János: a világháborúban a magyar királyi 13. huszárezredben szolgált. 1919. június 5-én Szegeden a Prónay-különítmény tagja lett.

[62] Jerney Viktor: a világháborúban a magyar királyi 8. huszárezredben szolgált. 1919. június 7-én Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott.

[63] Kuthy Imre (1894–?): a világháborúban a császári és királyi 7/41. tüzérezredben szolgált, 1917-től főhadnagy. 1919. június 2-án Szegeden a Prónay-különítményhez került.

[64] A világháborúban a magyar királyi 8. huszárezredben szolgált. 1919. június 5-én Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott.

[65] Stépán György: Stépán Ferenc testvére, 1919-ben Szegeden a Prónay-különítményben szolgált.

[66] Fáber Rudolf (1892–?): a világháborúban a császári és királyi 14. tüzérezredben szolgált. 1919. június 2-án Szegeden csatlakozott a Prónay-különítményhez. Prónay állítása szerint, Fáber főhadnagy ügyetlensége miatt fulladt kudarcba 1919 őszén az internált népbiztosok elrablására irányuló karlsteini akció.

[67] Báró Rohr István: a világháborúban a haditengerészetnél szolgált. 1919. június 7-én Szegeden a Prónay-különítményhez csatlakozott.

[68] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászászlóalj, Tiszti parancsok 1919–1921, Tiszti parancskönyv névjegyzékkel, 1919.

[69] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászászlóalj, 4/1919. Parancs a hadügyminisztériumból.

[70] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1589. Magyar Szegedi Vadászászlóalj, Tiszti parancsok 1919–1921, Tiszti parancskönyv névjegyzékkel, 1919.

[71] Nitthausz Dezső: a világháborúban a császári és királyi 71. gyalogezredben szolgált. 1919. június 14-én Szegeden csatlakozott a Prónay-különítményhez, aminek századosként szakasparancsnoka lett. A tanácskormány bukása után, 1919 augusztusában az ő szakasza volt az egyetlen magyar egység, ami eljutott a románok által megszállt fővárosba. Budapesten József főherceg testőrségét adták egészen 1919–1920 fordulójáig.

[72] Július végén már Nitthausz Dezső, Giczey György, Denk Gusztáv (1882–1960) és Vasska-Vrécser Ede századosok látták el a szakasparancsnoki tisztségeket. Ranzenberger Viktor leváltására Prónay nem ad magyarázatot. Ranzenberger nem tényleges, hanem tartalékos tiszt volt, de ez a felcserélésére nem megfelelő indok, hiszen Nitthausz százados is tartalékos volt.

[73] PSZL, Prónay, 160–161.

[74] Ostenburg-Moravek Gyula (1884–1944): az első világháborúban a császári és királyi 26. tábori vadászászlóaljban teljesített szolgálatot, a háború után tagja volt a vörös hadseregnek, de egységével Szegedre szökött, ahol a fővezér engedélyével augusztus elején tiszti századot alakított. Ezt az egységet 1919–1920 fordulóján zászlóaljja szervezte. Az alakulatát ezután II. székesfehérvári vadászászlóaljnak nevezték. A csapat 1921. március 1-től II. országos csendőrtartalék-zászlóaljként szerepel tovább. Ostenburg őrnagy közismert volt legitimizmusáról, ezért a nyugat-magyarországi felkelés idején Sopronban tartózkodva, részt vett a király második visszatérésének megszervezésében. A királpártiak számára vereséggel végződő budaörsi csata után a zászlóalját 1921. október 26-án feloszlatták. 1931-ben Prónay Pállal megalapította a Magyar Országos Fasiszta Pártot.

[75] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Vadászalakatok II. 1591. Magyar Székesfehérvári Vadászászlóalj, eseménynapló.

[76] Horthy Magdolna (1902–1918): Horthy Miklós és Purgly Magdolna legidősebb, skarlátban elhunyt gyermeke.

[ZZ] Az ún. Spartakus-felkelés 1919. január 5-én tört ki Berlinben Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht vezetésével. A forradalmi kísérletet január 12-én verték le.

Címkék:

[szegedi ellenkormány](#) ^[3]

[nemzeti hadsereg](#) ^[4]

[tisztí különítmények](#) ^[5]

Kiadás: 19. évfolyam (2019) 3. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-elso-tisztí-szazad-szegedi-megalakulasanak-korulmenyei>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-elso-tisztí-szazad-szegedi-megalakulasanak-korulmenyei>

[2] http://m.militaria.hu/adatb/leveltariuj/ff/m_kir_honvedelmi_miniszterium_iratai

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szegedi-ellenkormany>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzeti-hadsereg>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/tisztí-kulonitmenyek>